bilimname

düşünce platformu

yıl: 2017/2 sayı: XXXIV

Bilimname

LOCKSS

Arşiv

2024	Sayı: 52 Güncel Sayı — 31.10.2024
	Sayı: 51 — 30.04.2024
2023	Sayı: 50 — 1.11.2023
	Sayı: 49 — 30.04.2023
2022	Sayı: 48 — 31.10.2022
	Sayı: 47 — 30.04.2022
2021	Sayı: 46 Özel Sayı — 31.12.2021
	Sayı: 45 — 31.10.2021
	Cilt: 2021 Sayı: 44 — 30.04.2021
2020	Cilt: 2020 Sayı: 43 — 30.11.2020
	Cilt: 2020 Sayı: 42 Özel Sayı — 30.10.2020
	Cilt: 2020 Sayı: 41 — 15.05.2020
2019	Cilt: 2019 Sayı: 40 Özel Sayı — 31.12.2019

Dergi Ana Sayfası
Hakkında
Amaç ve Kapsam
Makale Gönder
Dergi Kurulları
İstatistikler
Yazım Kuralları
Etik İlkeler ve Yayın Politikası
Ücret Politikası
Dizinler
Arşiv
İletişim

Geri Bildirim

uluslararası indeksler/international indexes

1.	**ESCI** (Emerging Sources Citation Index)	01.01.2016
2.	**Ebsco** (Religion & Philosophy Collection, Academic Search Ultimate, Academic Search Premier, Academic Search Elite, Academic Search Complete)	01.01.2011
3.	**ATLA Religion Database**	11.09.2018
4.	**Index Copernicus**	01.01.2013
5.	**Index Islamicus**	01.01.2013
6.	**DOAJ** (Directory of Open Access Journals)	25.01.2017
7.	**OCLC Worldcat**	01.01.2012
8.	**ErihPlus** (European Reference Index for Humanities and Social Sciences)	12.01.2017
9.	**J-Gate**	17.11.2017
10.	**Sherpa/Romeo**	26.01.2016
11.	**MLA** (Modern Language Association)	02.11.2017
12.	**DRJI** (Directory of Research Journals Indexing)	01.01.2012
13.	**ESJI** (Eurasian Scientific Journal Index)	14.05.2016
14.	**Science Library Index**	26.06.2016
15.	**OpenAIRE**	18.05.2016
16.	**International Scientific Index**	14.01.2017
17.	**Global Impact Factor**	14.01.2017
18.	**Root Indexing** (Journals Abstracting and Indexing Service)	14.01.2017
19.	**CiteFactor Academic Scientific Index**	26.06.2016
20.	**International Society of Universal Research in Sciences**	14.01.2017
21.	**Sparc Indexing**	09.03.2017
22.	**Scientific Indexing Services**	01.01.2016
23.	**Open Access Library**	26.01.2016

ulusal indeksler/national indexes

1.	**TR Dizin** (Ulakbim)	15.05.2016
2.	**İSAM** (Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi)	01.01.2003
3.	**Türk Eğitim İndeksi**	01.01.2015
4.	**Sobiad**	26.01.2017
5.	**Akademik Dizin**	01.01.2015
6.	**Arastirmax**	26.05.2017

bilimname XXXIV, 2017/2, 499-510
Geliş Tarihi: 18.10.2017, Yayın Tarihi: 31.10.2017
doi: http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.348092

XIII. YÜZYIL AVRUPA'SINDA GAZÂLÎ İMAJI*

Özcan AKDAĞ[a]

Öz

İslam dünyasında hem kelamî hem de sufî gelenek içerisinde önemli bir yere sahip olan Gazâlî, Orta Çağ Avrupa'sında da dönemin önde gelen teolog ve filozofları tarafından tanınan bir düşünürdür. XI. yüzyılda Batı'da başlayan çeviri hareketleriyle, öncelikle tıp ve astronomiyle alakalı eserler, daha sonra ise felsefî/teolojik eserler Latinceye çevrilmiştir. Gazâlî'nin *Makâsıdu'l-Felâsife* adlı eseri de XII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Gundissalinus tarafından *De philosophorum intentionibus* adıyla Latinceye aktarılmıştır. Nitekim Gazâlî, *Makâsıdu'l-Felâsife*'ye yazmış olduğu mukaddimede filozofların görüşlerinin bir panoramasını çizeceğini ifade etmektedir. Daha sonra kaleme almış olduğu *Tehâfutu'l-Felâsife* adlı eserde Gazâlî, filozofların düşüncelerini sert bir eleştiriye tabi tutmuştur. Her ne kadar İslam dünyasında filozofları eleştiren bir Gazâlî imajı hakim olmuşsa da bunun aksine, Orta Çağ Avrupa'sında, filozofları takip eden bir Gazâlî algısı hakim olmuştur. Bu çalışmamızda, birbirinden farklı iki algının kaynağı meselesini ele alacak ve bunun nedenini ortaya koyacağız.

Anahtar kelimeler: İslam Düşüncesi, Batı Düşüncesi, Gazâlî İmajı, Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Romalı Giles.

Giriş

Müslümanların sekizinci yüzyılın başlarında Endülüs'ü fethetmeleri neticesinde Müslüman dünya ile Avrupa'nın ilişkisi eskisinden daha farklı bir boyut kazanmıştır. Avrupa içinde bulunduğu durumu sorgulamış ve kendisinin hem ilmî ve teknolojik hem de askerî anlamda Müslümanlardan oldukça geride kaldığı neticesine ulaşmıştır. Bu bağlamda Arap dilinde yazılmış ve daha önce Arapçaya çevrilmiş olan antik Yunan dönemine ait eserler Latinceye aktarılmış, böylece Avrupa'daki ilmî ve kültürel faaliyetler artmaya başlamıştır.

---

* Bu makale, 18-21 Ekim 2017 tarihinde düzenlenen II. INES Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

[a] Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ozcanakdag@erciyes.edu.tr

XI. yüzyılda başlayan çeviri hareketleriyle, öncelikle tıp ve astronomi ile alakalı eserler, daha sonra ise felsefî/teolojik eserler Latinceye çevrilmiştir. Sözgelimi 1150'li yıllarda İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*'sı, İbn Davud tarafından Latinceye aktarılmıştır. (Karlığa, 2004, s. 341) Gazâlî'nin *Makâsıdu'l-Felâsife*'si ise XII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Dominucus Gundissalinus tarafından *De philosophorum intentionibus (Filozofların Maksatları)* adıyla Latinceye çevrilmiştir. (Minnema, 2013, s. 14-15; Fakhry, 1958, s. 57; Karlığa, 2004, s. 434) Bilindiği gibi Gazâlî bu eserin mukaddimesinde, filozofların düşüncelerini ele alacağını ve bunlara ilişkin herhangi bir değerlendirme yapmayacağını ifade etmektedir. (Gazâlî, 2008, s. 9) Daha sonra kaleme aldığı *Tehâfutu'l-Felâsife* adlı eserde ise Gazâlî, filozofların tutarsızlıklarını yirmi mesele altında toplamış, bu meselelerin on yedisinde onların bidat içerisinde olduklarını iddia etmiş; diğer üç meselede ise yani âlemin kıdemi, Tanrı'nın ilmi ve haşr (ölüm sonrası diriliş) meselesinde onları küfre düşmekle itham etmiştir. Bunun aksine Orta Çağ Avrupa'sında ise Meşşâî felsefenin müntesibi şeklinde bir Gazâlî algısı hakim olmuştur. Biz de bu çalışmamızda söz konusu imaj farklılığını ele alacak ve dönemin önde gelen düşünürlerinin metinlerinden hareketle bu algıyı ortaya koymaya çalışacağız.

A. Gazâlî İmajı

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi İslam dünyasında filozofları küfürle itham eden bir Gazâlî imajı mevcut iken Orta Çağ Avrupa'sında ise bunun aksi bir Gazâlî imajı söz konusudur. İslam dünyasında filozofları özellikle de İbn Sînâ felsefesini sert bir eleştiriye tabi tutan Gazâlî, Orta Çağ Avrupa'sında ise Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın takipçisi bir düşünür olarak algılanmıştır. Peki, birbirine zıt olan bu imaj farklılığının kaynağı ne olabilir?

Gazâlî'nin *Makâsıdu'l-Felâsife* adlı eserinin XII. yüzyılın başlarında Latinceye çevrildiğini daha önce belirtmiştik. Bu eser Avrupa'da *Summa theorocia philosophiae (Teorik Felsefe Özeti)* ismi ile şöhret bulmuştur. (Minnema, s. 16-17; Kutluer, 2012, s. 18) Nitekim XIII. yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Thomas Aquinas'ın (1224-1275) otuz defa, Roger Bacon'un (1214-1292) kırk üç defa (Minnema, 2013, s. 137) ve Büyük Albert'in (1200-1280) ise yüz elli defa (Minnema, s. 157) *algazel* adıyla Gazâlî'ye referansta bulunması söz konusu eserin Avrupa'da ne kadar meşhur olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. (Minnema, s. 29) Ancak Latince çeviride bu eserin mukaddimesi ihmal edilmiş ve böylece eserde zikredilen fikirlerin Gazâlî'ye ait olduğu düşünülmüştür.

CC BY-NC-ND 4.0

Nitekim gerek Albertus Magnus gerekse Thomas Aquinas, bizim bildiğimiz Gazâlî imajının aksine, onu Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ felsefesini özetleyen bir düşünür olarak telakki etmişlerdir. (Az, 2016, s. 89) Sözgelimi Albertus Magnus 1270'lerde yazdığı *Liber Metaphysicorum*'da ve *Summa Theologica*'da pek çok kez "İbn Sînâ ve Gazâlî (Avicenna et Algazel)" ismini birlikte zikretmekte, hatta bazı yerlerde "İbn Sînâ'nın takipçisi Gazâlî (Algazel insecuter Avicenna)" ifadesini kullanmaktadır. (Magni, 1890, s. 273) Görüldüğü gibi Orta Çağ'ın önde gelen düşünürlerinden birisi olan Albertus Magnus, Gazâlî'yi İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak telakki etmektedir.

Benzer şekilde Albertus Magnus'un öğrencisi olan Thomas Aquinas da Gazâlî'yi İbn Sînâ'nın bir takipçisi ve Meşşâî felsefenin bir müntesibi olarak görmektedir. Thomas'ın kaleme aldığı eserlere baktığımızda, bu eserlerde Gazâlî'ye atfedilen fikirlerin hepsinin, *Makâsıdu'l-Felâsife*'de serdedilen fikirler olduğunu görebiliriz. (Hanley, 1982, s. 245-46) Bu bağlamda Thomas *Summa Contra Gentiles* adlı eserde İbn Sînâ ve Gazâlî'nin, ruhların sayıca bilfiil sonsuz olmasının mümkün olduğu düşüncesini kabul ettiğini dile getirmektedir. (Aquinas, 2012, s. 263) *Summa Theologica* adlı eserde ise Thomas, ruhların ölümsüzlüğü düşüncesine dair bir itiraza verdiği cevapta, bundan kaçınmak isteyen Gazâlî gibi bazı düşünürlerin, ruhların bilfiil sonsuzluğunun mümkün olduğunu iddia ettiklerini belirtmektedir. (Aquinas, 1952, s. 253-57) Bilindiği üzere Gazâlî böyle bir düşünceyi savunmamakta aksine buna karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre ölümsüz olan ruhların bilfiil sonsuz olması, âlemin kıdemini gerektirecektir. (Gazâlî, 2010, s. 219-20)

The Power of God isimli eserde ise Thomas, Gazâlî'yi Tanrı'nın, âlemi doğrudan değil de aracılar vasıtasıyla ve zâtının bir gereği olarak yarattığını iddia eden İbn Sînâ ile birlikte zikretmekte ve burada şunları dile getirmektedir;

> "Şunu ifade etmeliyiz ki *Nedenler Kitabı*'nın [yazarı], İbn Sînâ ve Gazâlî gibi bazı filozoflar, Tanrı'nın, ay altı âlemdeki varlıkları [ay üstü alemdeki] yüce varlıklar vasıtasıyla yarattığını iddia etmektedir. Onları bu şekilde düşünmeye sevk eden şey, basit bir şeyden dolaysız olarak yalnızca bir şeyin sadır olacağına ve çokluğun ise ilk olandan, ikinci şey vasıtasıyla sadır olacağına inanmalarıdır. Sanki onlar, Tanrı'nın tabiatının bir gereği olarak fiilde bulunduğunu, dolayısıyla basit bir şeyin ancak tek bir şey meydana getireceğini söylemektedir" (Aquinas, 2012, s. 43-44).

CC BY-NC-ND 4.0

Yine Thomas, Tanrı'nın tikelleri tümel tarzda bilmesi hususunda Gazâlî'yi İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak değerlendirmekte ve eserinde şu ifadelere yer vermektedir;

> "Öyle görünüyor ki İbn Sînâ ve Gazâlî'nin söylediğine göre ortaya çıkan sonuç şudur: Tanrı önerme olarak ifade edilebilen şeyleri - özellikle de tikel şeylerle alakalı durumları- bilmez. Çünkü onlar [yani İbn Sînâ ve Gazâlî] Tanrı'nın, tikelleri sadece tümel tarzda bildiğini ve kendi tikel mahiyetlerinde bilmediğini iddia etmişlerdir." (Aquinas, Commentary on the Sentences, I, d.38, q.1, a.3. Akt. Hanley, 1982, s. 258).

Ölümden sonra mükâfat ve cezanın, bedensel olup olmayacağı konusunda da Thomas, cezanın bedensel olmadığını iddia eden Origen (185-253) ile birlikte Gazâlî'yi de saymaktadır.

> "Bazıları, gerçek anlamda tutkunun ruhta olamayacağının farkında olarak, lanetlenmiş kişilerin bedensel olarak acı çekeceği konusunda Kutsal metinlerde yer alan her şeyin temsilî (metaforik) olarak anlaşılması gerektiğini iddia etmiştir. Bu nedenle tanık olduğumuz bedensel acılarla, lanetlenmiş ruhların cezalandırıldığı konusunda manevi işaretler bulunabilir. Tıpkı Kutsal metinlerde vaat edilen bedensel lezzetlerle kutsananların ruhanî zevklerini anladığımız gibi. Origen ve Gazâlî bu görüşü savunuyor görünmektedir. Ancak dirilişe inandığımız için, yalnızca ruhların değil, aynı zamanda bedenlerin de acı çekeceğine inanıyoruz; çünkü bedenler ancak bedensel ceza ile cezalandırılabilir. Çünkü aynı ceza dirilişten sonra hem insana hem de onun ruhunadır. Nitekim Matta'da 'Sonra solundakilere şöyle diyecek: 'Ey lanetliler, çekilin önümden! İblis'le melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe gidin!' (25:41) denilmiştir" (Aquinas, On Truth, 26/1. http://www.dhspriory.org/thomas/english/QDdeVer26.htm. Hanley, 1982, s. 259).

Başka bir eserde Thomas, cezanın bedensel değil de ruhanî olduğuna dair görüşleri ele aldıktan sonra, cezanın bedensel olacağını söylemekte ve akabinde de 'Ey lanetliler, çekilin önümden! İblis'le melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe gidin!' (25:41) şeklinde *Matta*'da geçen pasajı zikretmektedir. Bu pasajı verdikten sonra Thomas, "Böylece günahkarlara verilen cezanın, onların sadece nihaî gayelerini kaybetmeleri olduğunu söyleyen Gazâlî'nin yanılgısını çürütmüş olduk" demektedir. (Aquinas, 2009, s. 219)

CC BY-NC-ND 4.0

Görüldüğü gibi Thomas Aquinas da hocası Albertus Magnus gibi Gazâlî'yi Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın takipçisi olarak telakki etmektedir. Thomas'ın Gazâlî'ye atfetmiş olduğu âlemin kıdemi, Tanrı'nın tikellere dair ilmi, haşr ve aracılar vasıtasıyla zatı gereği yaratma düşüncesi, *Tehâfutu'l-Felâsife* adlı eserde ele alınmakta ve hatta bu tür düşünceleri savunanlar sert bir eleştiriye tabi tutulmaktadır. Zira Gazâlî'ye nispet edilen bu düşünceler onun uluhiyet anlayışına aykırıdır. Söz gelimi âlemin kıdemi, Tanrı'nın muhtar bir fail olduğu düşüncesine halel getirmektedir. Ayrıca yaratma konusunda Tanrı'ya bir zorunluluk atfetmek ve âlemdeki işleyişin zorunlu olduğunu iddia etmek, mucize gibi bir takım ilahî tasarrufları ortadan kaldırmaktadır. (Topaloğlu, 2011, s. 34; Kuvancı, 2016, s. 59) Eğer Thomas Aquinas, Gazâlî'nin *Tehâfutu'l-Felâsife* vb. diğer eserlerinden haberdar olmuş olsaydı onu, İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak zikretmez ve yukarıda saydığımız düşünceleri ona atfetmezdi. (Akdağ, 2016, s. 83-84)

Thomas Aquinas'ın öğrencisi ve *Augustine Keşişler Tarikatı*'nın üstad-ı azamı, Orta Çağ'ın önde gelen teolog ve düşünürlerinden birisi olan Romalı Giles (Giles of Rome: 1247-1316) de Gazâlî'yi Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak görmektedir. Nitekim Giles 1270'lerde kaleme aldığı *Errores Philosophorum* (*Filozofların Yanılgıları*) adlı eserde Gazâlî'ye özel bir bölüm ayırmakta ve ona birtakım yanılgılar nispet etmektedir. Gazâlî'nin düşüncelerini ele aldığı bölüme Giles,

> "İbn Sînâ felsefesini özetleyen ve pek çok konuda onunla hemfikir olan Gazâlî, *Metafizik*'in dördüncü makalesinde "Semavî Kürelerin Nefsler Tarafından Nasıl Hareket Ettirildiğine Dair" adlı kısımda açıkça görüleceği üzere, (Gazâlî, 2008, s. 146) semavî kürelerin hareketinin ezeli/kadim olduğunu iddia etmekle yanılmıştır" (Giles, 2016, s. 54-55).

şeklinde oldukça ilginç bir ifade ile başlamaktadır. Bilindiği üzere Gazâlî *Tehâfutu'l-Felâsife*'de hareketin ezeliliğini ve dolayısıyla da âlemin kıdemini savunanlara karşı çıkmakta hatta daha da ileri giderek bu düşünceyi savunanları küfürle itham etmektedir.

Başka bir konuda Giles, Gazâlî'ye dair şunları dile getirmektedir:

> "Bununla birlikte o, çokluğun İlk İlke'den aracısız şekilde sadır olamayacağını iddia etmekle yanılmıştır. Bu sebeple o, ilk var olan şeyin yani İlk Akıl'ın ya da ilk Melek'in Tanrı'dan aracısız şekilde sadır olduğunu iddia etmektedir" (Giles, 2016, s. 55).

CC BY-NC-ND 4.0

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında Giles'in, Gazâlî'yi, çokluğun yani diğer bir deyişle âlemin aracı akıllar vasıtasıyla Tanrı'dan sadır olduğunu kabul eden bir düşünür olarak telakki ettiği görülebilir. Halbuki bunun aksine Gazâlî, böyle bir yaratma anlayışını benimsememektedir. Ona göre Tanrı, aracı akıllar olmaksızın da mevcudatı doğrudan yaratabilir. (Gazâlî, 2010, s. 176-77)

Yine Giles Tanrı'nın tikellere ilişkin ilmi konusunda;

> "Gazâlî, İlk İlke'nin tikelleri kendi mahiyetlerinde değil de tümel tarzda bildiğini iddia ederek İlk İlke'nin ilmi konusunda da yanılmıştır. Zira ona göre, nasıl ki bir kimse kürelerin çapını ve hareketlerini bilirse, tutulmanın ne zaman gerçekleşeceğini de bilir. Onun bu düşüncesi Metafizik adlı eserin "Yüklemlerin Çeşitliliği Üzerine" adlı kısımda yer almaktadır" (Giles, 2016, s. 57).

ifadesini kullanmaktadır. Görüldüğü üzere Giles, Tanrı'nın tikelleri tümel tarzda bildiği düşüncesini Gazâlî'ye nispet etmektedir. Fakat Gazâlî'nin, Tanrı'nın ilmi konusunda böyle bir anlayışı benimsediği söylenemez. Zira Gazâlî, Tanrı'nın tikelleri tümel tarzda bildiğini iddia eden düşünürleri *Tehâfutu'l-Felâsife* adlı eserde sert bir şekilde eleştirmekte ve bu iddianın çıkmazlarını ortaya koymaktadır. (Gazâlî, 2010, s. 149-56)

Kabaca ifade edecek olursak söz konusu eserde Giles, Gazâlî'nin şu fikirleri kabul ettiğini iddia etmektedir;

1. Gök cisimlerinin hareketi ezelidir.

2. Meleklerin varlığının bir başlangıcı yoktur.

3. Semavî küreler ezelidir.

4. Çokluk, aracısız bir şekilde Tanrı'dan sadır olamaz.

5. İlk Melek, İkinci Melek'i, İkincisi üçüncüyü meydana getirmiş ve bu durum [son meleğe] kadar devam etmiştir.

6. İlk Melek, ilk semayı, İkinci Melek de ikinci semayı yaratmış ve bu durum [son semaya] devam etmiştir.

7. Kürelerin sayısı kadar melek vardır.

8. Bizde mevcut olan iyiliklerin hiçbiri Tanrı'dan aracısız şekilde sadır olmaz.

9. Tanrı yalnızca yaratabileceği şeyleri yaratabilir.

10. İlahî inayet kötülüğe engel olamaz.

11. Tanrı, tikelleri kendi bireysel mahiyetlerinde bilemez.

12. Bizim ruhumuz, en son akıl tarafından yaratılmıştır. (Giles, 2016, s. 59)

Söz konusu maddeler dikkatle incelendiğinde, Gazâlî'nin benimsemediği birtakım fikirlerin kendisine nispet edildiği açıkça görülecektir. Dolayısıyla Giles'in Gazâlî algısı hocası Thomas Aquinas'ın Gazâlî algısı gibidir. Diğer bir ifadeyle Giles de Gazâlî'yi Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak görmektedir.

Her ne kadar XIII. yüzyılda Avrupalı pek çok düşünür Gazâlî'ye ilişkin böyle bir algıya sahip olsa da bazı düşünürlerin buna muhalif yönde bir kanaate sahip olduğunu belirtmemiz gerekir. Mesela Roger Bacon (1214-1292) *Makâsıdu'l-Felâsife*'de serdedilen fikirlerin Gazâlî'ye ait olmadığını düşünmektedir ve ona göre bu eserde Gazâlî, sadece filozofların görüşlerini serdetmektedir. Roger Bacon'un böyle bir kanaatte olmasının nedeni, söz konusu eserin mukaddimesini okuyan nadir kişilerden birisi olmasıdır. (Minnema, s. 159) Benzer şekilde Gazâlî'nin *Makâsıdu'l-Felâsife*'sini İbraniceye çeviren Yahudi düşünür Albalag (1201-1300) da söz konusu eserde geçen fikirlerin Gazâlî'ye ait olmadığı kanaatinde olsa da Gazâlî'nin bu eserine İbranice şerh yazan Yahudi düşünür Narbonlu Musa (Moses of Narbonne: 1300-1362) ise burada zikredilen fikirlerin Gazâlî'ye ait olduğu görüşündedir. (Chertof, 1952, s. 86-87).

Sonuç

Görüldüğü gibi her ne kadar birtakım aykırı düşünceler söz konusu olsa da İslam dünyasında hakim olan Gazâlî algısı ile Orta Çağ Avrupa'sında hakim olan Gazâlî algısı birbirinden farklıdır. İslam dünyasında Gazâlî, filozofları sert bir şekilde eleştiren hatta üç meselede onları tekfir eden bir düşünür olarak görülse de XIII. yüzyıl Avrupa'sında o, Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak görülmüştür. Hatta benimsemediği ve eleştirdiği pek çok düşünce kendisine nispet edilmiştir. Dolayısıyla gerek Albertus Magnus'un gerek Thomas Aquinas'ın ve gerekse Romalı Giles'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Gazâlî, âlemin kıdemi, Tanrı'nın tikellere dair ilmi, sudur nazariyesi ve haşr konusunda İbn Sînâ'nın bir takipçisi ve Meşşâî felsefenin bir müntesibi olarak kabul edilmiştir. Böyle bir yanlış algının oluşmasının nedeni ise *Makâsıdu'l-Felâsife* adlı eserin Latince çevirisinde mukaddimesinin ihmal edilmesi ve Avrupalı düşünürlerin Gazâlî'yi bu eser üzerinden tanımasıdır. Dolayısıyla söz konusu düşünürler Gazâlî'nin diğer eserlerinden haberdar olmadığı için, onu İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak görmüşlerdir. Sonuç olarak bazılarının (Abu Shanab, 1975, s. 261-62; Ülken, 2004, s. 115 ve s. 287; Orman, 2013. s. 126-

CC BY-NC-ND 4.0

27) iddiasının aksine, XIII. yüzyıl Avrupalı pek çok düşünür gibi Thomas Aquinas da Gazâlî'yi *Makâsıdu'l-Felâsife* adlı eser üzerinden tanımakta ve onu Meşşâî felsefenin bir müntesibi ve İbn Sînâ'nın bir takipçisi olarak telakki etmektedir.

KAYNAKÇA

ABU SHANAB, R. E. (1975). "Points of Encounter between al-Ghazâlî and St. Thomas Aquinas", *Thomaso d'Aquino nella storia del pensioro*, I.

AKDAĞ, Ö., (2016). *Tanrı ve Özgürlük: Gazâlî ve Thomas Aquinas Ekseninde Bir İnceleme*. Elis Yay. Ankara.

AQUINAS, T. (1952). *Summa Theologica*, I. (Çev. Fathers of the English Dominican Province). Encyclopedia Britannica. London.

AQUINAS, T. (2012). *Summa Contra Gentiles*, II, (Çev. James F. Anderson). Notre Dame Uni. Press. Notre Dame.

AQUINAS, T. (2012). *The Power of God*. (Çev. Richard Regan), Oxford Uni. Press. New York.

AQUINAS, T. *On Truth*, http://dhspriory.org/thomas/QDdeVer26.htm. 14.08.2017.

AQUINAS, T. (2009). *Summa Contra Gentiles*, III/2. (Çev. Vernon J. Bourke). Notre Dame Uni. Press. Notre Dame.

AZ, M. A. (2016). "Gazzâlî ve Thomas Aquinas'ın Nedensellik Görüşlerinin Karşılaştırılması" *Turkish Studies*, Vol. 17.

CHERTOF, G. B. (1952). "Introduction" *The Logical Part of Al-Ghazali's Makâsıdu'l-Felasife*, Colombia University. New York. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

FAKHRY, M. (1958). *Islamic Occasionalism and Its Critique by Averroes and Aquinas*. George Allen and Unwind Ltd. London.

GAZÂLÎ, (2008). *Makâsıdu'l-Felâsife*, (Tah. Ahmed Ferid Mezidî). Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Lübnan.

GAZÂLÎ, (2010). *Tehâfutu'l-Felâsife*, (Tah. Selahaddin el-Hevarî). el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut.

GİLES, R. (2016). *Filozofların Yanılgıları*, (Çev. Özcan Akdağ) Kaknüs Yay. İstanbul.

HANLEY, T. (1982). "St. Thomas' use of al- Ghazâlî's *Maqâsıd Al-Falâsifa*". *Medieval Studies*, Vol. 44.

KARLIĞA, B. (2004). *İslam Düşüncesi'nin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*, Litera Yay. İstanbul.

KUTLUER, İ. (2012). "Gazzâlî ve Felsefe" *Gazzâlî Konuşmaları*. (Haz. M. Cüneyt Kaya). Küre Yay. İstanbul.

KUVANCI, C. (2016). *Gazzâlî'de Din Dili*. İlâhiyât Yay. Ankara

MAGNI, A. (1890). *Liber Metaphysicorum*. (Ed. Augusti Borgnet). Paris.

MINNEMA, A. (2013). *The Latin Readers of Algazel: 1150-1600*. Tenesse Uni. Tenesse, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

ORMAN, S. (2013). *Gazâlî*, İnsan Yay. İstanbul.

TOPALOĞLU, F. (2011). *Felsefî ve Teolojik Açıdan Mucize*, Rağbet Yay. İstanbul.

ÜLKEN H. Z. (2004). *İslam Felsefesi*, Ülken Yay. İstanbul.

CC BY-NC-ND 4.0

bilimname XXXIV, 2017/2, 508-510
Arrival Date: 18.10.2017, Publishing Date: 31.10.2017
doi: http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.348092

THE IMAGE OF AL-GHAZALI IN THE THIRTEEN CENTURY EUROPE

Ozcan AKDAG[a]

Extended Abstract

al-Ghazâlî is well known by eminent thinkers and theologians of the middle ages in the West. With the translation movement in the XI. Century, firstly works related to medicine and astronomy, and later to philosophical/theological works translated into Latin. For example, Avicenna's *Şifâ: al-ilahiyât* (*The Healing: Metaphysics*), and Averroes's commentaries on Aristotle's books were translated into Latin. In the third quarter of the thirteen centuries, al-Ghazâlî's *Makâsıd al-Falâsifa* (*the Intentions of Phlilosophers*) was translated into Latin by Dominucus Gundissalinus as *De philosophorum intentionibus*. In his preface, al-Ghazâlî says that he will draw a panorama of the views of the philosophers on the subject who wrote it.

In the Islamic world, there is an image that al-Ghazâlî is who criticizes philosophers about some matters. But on the contrary in the Europe, we are encountering a different image of al-Ghazâlî. According to this image he adopts and summarizes the idea of philosophers. Our aim with this study is to discuss the problem of the source of two al-Ghazâlî images, which are quite different from each other.

It is well known that al-Ghazâlî who is the eminent thinker in the Islamic thought criticized the idea of philosophers in his work named *Tahâfut al-Falâsifa* (*The Incoherence of the Philosophers*). In this study, he took these problems in twenty discussions, and accused philosophers as heretics in three discussions, that is eternity of the world, God's knowledge of particulars and resurrection. For this reason, in the Islamic world, al-Ghazâlî famed with an image that strongly criticized and even accused the philosophers.

[a] Asst. Prof., Erciyes University Theology Faculty, ozcanakdag@erciyes.edu.tr

On the contrary in the thirteen century Europe image of al-Ghazâlî was so different than the image in the Islamic World. In Mediaeval Europe, al-Ghazâlî was known as a member of peripatetic philosophy, summarizer and follower of Avicenna. In their writings, well known medieval western thinkers like Thomas Aquinas, Albertus Magnus, and Giles of Rome presented that al-Ghazâlî who is a thinker embraced the ideas of Avicenna about the eternity of the world, God's knowledge of particulars, and resurrection of the body.

Albert Magnus mentions many times al-Ghazâlî's name with Avicenna. Even if he uses the term "al-Ghazâlî who follows Avicenna (Algazel insecuter Avicenna)."

For example, Thomas Aquinas presents the same idea in his writings as well. He writes on creation of the multitude; "We should say that some philosophers held that God created the lower creatures by means of the higher creatures, as *Liber de causis*, Avicenna, and Algazel make clear, and they were moved to think this because they believed that only one thing could come directly from a simple thing and many things proceeded from the first thing by means of the second thing. They said this as if God were to act by a necessity of nature, whereby one simple thing produces only one thing."

In the same line he writes *On Truth* al-Ghazâlî's opinion about bodily punishment; "Some, aware that passion in a proper sense cannot be in the soul, have asserted that everything said in the Scriptures about the bodily pains of the damned is to be understood metaphorically. Thus, by the bodily pains with which we are familiar there would be indicated the spiritual afflictions by which damned spirits are punished; just as on the other hand, by the bodily delights promised in Scripture we understand the spiritual delights of the blessed. Origen and Algazel seem to have been of this opinion. But because, believing in the resurrection, we believe that there will be suffering not only for spirits but also for bodies, and because bodies cannot be punished except by bodily suffering, and because the same suffering is due both to men after the resurrection and to spirits."

Giles of Rome accept the same idea in his writings. He allocated o chapter for al-Ghazâlî's errors in his *Errores Philosophorum*. In the first error he writes "Algazel, agreeing with Avicenna for the most part and being his summarizer, erred in holding that the motion of the heavens is eternal, as is clear from his Metaphysics in the chapter 'How the Supercelestial Bodies can be Moved by the Soul'"

CC BY-NC-ND 4.0

In the soma way Giles argues that al-Ghazâlî accepts the creation by means of the second thing. Because according to him multiplicity cannot proceed directly from the first principle. Based on this assumption al-Ghazâlî maintains that only one thing, namely first intelligence or first angel could proceed from the first principle.

According to Giles al-Ghazâlî erred about God's knowledge on particulars. Because al-Ghazâlî holds that first principle does not know particulars in their individual natures, but He knows in general.

Consequently, there are two different images about al-Ghazâlî. The reason for the difference is the ignorance of the preface of al-Ghazâlî's *Makâsıd al-Falâsifa* during the translation.

Keywords: Islamic Thought, Western Thought, The Image of al-Ghazâlî, Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Giles of Rome.

CC BY-NC-ND 4.0